

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΑΧΙΛΛΕΑ ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΥ

a

**Λ Α Τ Ι Ν Ι Κ Η
Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η**

GRAMMATICA

LATINA

y

Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΑΤΙΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συγγραφέας: Αχιλλέας Τζάρτζανος

Η Λατινική Γραμματική του Αχιλλέα Τζαρτζάνου μεταγλωττίστηκε από τον επ.
Γυμνασιάρχη – τ. Αιρετό Εκπαιδ. Σύμβουλο – Χαράλ. Φ. Περδικάρη.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Οι αλλαγές που ενσωματώθηκαν στην παρούσα επανέκδοση έγιναν με βάση τις διορθώσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Η συγγραφή και η επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Β' και Γ' Γενικού Λυκείου

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Τα γράμματα και τα ονόματά τους.- Τα γράμματα (*litterae*) του λατινικού αλφαβήτου είναι, όπως και του ελληνικού, 24, τα εξής:

Γράμματα*	Ονόματα	Γράμματα	Ονόματα
Aa	α	Nn	εν
Bb	μπε	Oo	ο
Cc	κα	Pp	πε
Dd	ντε	Qq	κου
Ee	ε	Rr	ερ
Ff	εφ	Ss	εσ
Gg	γκε	Tt	τε
Hh	χα	Uu	ου
Ii	ι	Vv	βε
(Jj)	γιωτ)	Xx	ιξ
Ll	ελ	Yy	υ γκραίκουμ**
Mm	εμ	Zz	ζήτα

Από αυτά α΄) έξι είναι φωνήεντα (*vocāles*): a, e, i, o, u, y· β΄) δεκα-επτά είναι σύμφωνα (*consonantes*): b, c, d, f, g, (j), l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z, και γ΄) ένα, το h, είναι κυρίως πνεύμα δασύ (*spirītus asper*), αντιστοιχεί προς τη δασεία των Ελλήνων και προφέρεται όπως ένα χ πολύ ελαφρά: Homērus (Χομέρους), historia (χιστόρια).

---

*Τα κεφαλαία γράμματα στη Λατινική λέγονται *litterae maiusculae*, τα μικρά *litterae minusculae*.

**Λέγεται y *graecum*, δηλ. υ ελληνικό, επειδή παριστάνει το υ του ελληνικού αλφαβήτου και χρησιμοποιείται σε λέξεις που η Λατινική πήρε από την ελληνική γλώσσα, π.χ. *pyramis*, *syllaba* κτλ.

► **Σημείωση:** Σε λέξεις που η Λατινική έχει πάρει από την Ελληνική το θ αποδίδεται με to th, το φ με το rh και το χ με το ch: Athēnae Αθήναι, philōsophus φιλόσοφος, Chios Χίος.

2. Προφορά.– 1) Τα φωνήεντα a, e, i, o και y προφέρονται όπως τα Ελληνικά α, ε, ι, ο, υ, το u προφέρεται όπως η ελληνική δίφθογγος ου: aliēnus (πρόφ. αλιένους) ξένος, oreīo (πρόφ. οπέριο) σκεπάζω, syllāba (πρόφ. σύλλαμπα) συλλαβή.

► **Σημείωση:** Τα γράμματα i και u χρησιμοποιούνται στην αρχική λατινική γραφή και για να παραστήσουν συμφωνικούς φθόγγους: έτσι το i παριστάνει και το φθόγγο γī (j) και το u το φθόγγο β (v). Το γράμμα j (γιωτ), που έχει πέσει σε αχρηστία, είναι νεότερο επινόημα για να ευκολύνεται η ανάγνωση. Το i ως γī και το u ως β προφέρονται, όταν μέσα στη λέξη τα ακολουθεί φωνήεν, π.χ. ianua (πρόφ. γιάνουα, πρβλ. γιατρός) η πόρτα, iecur (πρόφ. γιέκουρ) συκώτι, aio (πρόφ. άγιο) λέγω, ius (γιους) δίκαιο, uos (= vos βοs) σεις, uiuo (= vino, βίβο) ζω· αλλά: iens (πρόφ. ιένς) πορευόμενος, pario (πρόφ. πάρι-ο) γεννώ, suos (πρόφ. σουός) δικούς του, minūo (πρόφ. μίνου-ο) μικραίνω.

2) Από τα σύμφωνα:

το b προφέρεται όπως το μπ στη λέξη π.χ. μπαμπάς: barba (μπάρμπα), γένι.

το d προφέρεται όπως το ντ στη λέξη π.χ. ντάμα: domīnus (ντόμινους) κύριος.

το g προφέρεται όπως το γκ στη λέξη π.χ. γκάφα: genu (γκένου) γόνατο.

το q ακολουθείται πάντοτε από το u και προφέρονται και τα δυο ως κβ: quies (κβίεs) ησυχία, aqua (άκβα) νερό.

► **Σημείωση:** Και το g μαζί με το u, δηλ. το σύμπλεγμα gu, όταν αποτελεί μια συλλαβή με φωνήεν που ακολουθεί προφέρεται ως γκβ: lingua (πρόφ. λίνγκβα) γλώσσα, sanguis (πρόφ. σάνγκβις) αίμα. Αλλά ag-gū-o (πρόφ. άρ-γκου-ο) ελέγχω.

το v προφέρεται όπως το β: vas (βας) σκεύος,

το z προφέρεται όπως το τζ στη λέξη π.χ. Τζώρτζης: maza (μάτζα) μάζα.

τα υπόλοιπα σύμφωνα c, f, l, m, n, p, r, s, t, x, προφέρονται όπως και της ελληνικής γλώσσας κ, φ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, ξ.

► **Σημείωση:** Στην προφορά πρέπει να έχουμε υπόψη: α) ότι το σύμφωνο c εμπρός από το e και το i ή το y και τις διφθόγγους ae, oe και eu πρέπει να προφέρεται ως κ και όχι ως τσ π.χ. cecīdī (πρόφ. κέκιντι) έπεσα, coepī (πρόφ. κέπι) άρχισα, β) η συλλαβή ti μέσα στη λέξη εμπρός από φωνήεν προφέρεται ως τι και όχι ως τσι: iustitia (γιουστί-τια) δικαιοσύνη, tertius (τέρτιους) τρίτος, γ) το s μέσα στη λέξη ανάμεσα σε δυο φωνήεντα προφέρεται ως ζ: rosa (ρόζα) ρόδο, causa (κάουζα) αιτία.

3. Δίφθογγοι. (diphthongi).- Η λατινική γλώσσα έχει 4 δίφθογγους: ae, au, eu, oe. Από αυτές: η ae αντιστοιχεί στην **ai** της ελληνικής γλώσσας και προφέρεται όπως και αυτή: Aenēas (πρόφ. Αινέας) Αινείας, caecus (κέκυς) τυφλός·

η au αντιστοιχεί στην **au** και προφέρεται όπως το **αου** (ως μία συλλαβή): nauta (νάου-τα) ναύτης, laudo (λάου-ντο) επαίνω.

η eu αντιστοιχεί στην **eu** και προφέρεται όπως το **εου** (ως μία συλλαβή): Eurōpa (Εου-ρώπα) Ευρώπη, Eurūs ('Εου-ρους) Εύρος.

η oe αντιστοιχεί στις δίφθογγους **oi** και **ou** της Ελληνικής και προφέρεται όπως η γαλλική δίφθογγος eu (κάτι μεταξύ του **ο** και του **ε**): Boeotia (Μπευότια) Βοιωτία, comoedia (κομευντία) κωμωδία.

4. Διαίρεση των συμφώνων.- 1) Τα σύμφωνα διαιρούνται σε:

α) επτά άφωνα (mutae): b, c, d, g, p, q, t·

β) δύο υγρά (liquidae): l, r·

γ) δύο ρινικά (έρρινα) (nasāles): m, n·

δ) τέσσερα συριστικά (sibilantes ή spirantes): j, f, s, v·

ε) δύο διπλά (duplīces): x και z (το x προέρχεται από την ένωση του c ή g με το s, το z από ds ή ts) (πρβλ. τα διπλά ξ και ζ της Ελληνικής).

2) Τα άφωνα υποδιαιρούνται σε:

α) τρία λαρυγγικά (ουρανικά) (gutturāles): c, g, q·

β) δύο χειλικά (labiales): b, p·

γ) δύο οδοντικά (dentāles): d, t.

► **Σημείωση:** Από τα σύμφωνα της λατινικής γλώσσας ληκτικά λέξεων είναι α') από τα άφωνα το c και το t: lac γάλα, caput κεφαλή· β') τα υγρά και τα ρινικά l, r, m, n: consul ύπατος, cor καρδιά, bellum πόλεμος, nomen όνομα· γ') το συριστικό s, το διπλό x και τα συμφωνικά συμπλέγματα bs, ns, ms, ps, rs, rbs, rps, lx (= lcs) και rx (= rcs): mos ήθος, dux ηγεμόνας, trabs δοκάρι, dens δόντι, hiems χειμώνας, princeps άρχοντας, ars τέχνη, urbs πόλη, stirps ρίζα, falx δρεπάνι, arx ακρόπολη.

Αν στο τέλος λέξεως βρεθεί κάτι άλλο εκτός από τα ανωτέρω ληκτικά σύμφωνα, αποβάλλεται· αποβάλλεται επίσης και το ένα από τα δύο όμοια σύμφωνα που μπορεί να βρεθούν στο τέλος της λέξεως. Π.χ. lac (από το lact-), cor (από το cord-), mel (από το mell-), os (από το oss-).

Αν στο τέλος λέξεως βρεθεί το συμφωνικό σύμπλεγμα ds ή ts ή nts, τότε το οδοντικό (d ή t) μπροστά από το s αποβάλλεται: (laud-s) laus **έπαινος**, (salut-s) salus **σωτηρία**, (dent-s) dens **δόντι**, (noct-s) nox **νύχτα**.

5. Ο συλλαβισμός των λατινικών λέξεων, δηλ. ο χωρισμός τους σε συλλαβές, γίνεται σχεδόν όπως και στην ελληνική γλώσσα: a-gī-te, Ae-nē-as, si-sto, ve-strum, li-ber-tas, ex-ter-nus, val-lum, ad-sto κτλ.

6. Ποσότητα φωνηέντων και συλλαβών.–1) Τα φωνήεντα της λατινικής γλώσσας είναι **όλα δίχρονα**, δηλ. άλλοτε είναι μακρά (longae) ā, ē, ī, ō, ū, ŷ, και άλλοτε βραχεία (breves) ā, ě, ĭ, ŏ, ŭ, ŷ.

Οι δίφθογγοι είναι πάντοτε μακρές.

► **Σημείωση:** Κανονικά στη Λατινική φωνήεν εμπρός από άλλο φωνήεν είναι βραχύ (vocalis ante vocalem corripitur).

2) Μια συλλαβή της λατινικής λέξεως είναι, όπως και στην ελληνική γλώσσα:

α΄) «**φύσει βραχεία**» (syllāba natūra brevis), αν έχει βραχύ φωνήεν εμπρός από άλλο φωνήεν ή εμπρός από απλό σύμφωνο, ή αν η συλλαβή αυτή που έχει το βραχύ φωνήεν βρίσκεται εντελώς στο τέλος της λέξεως: āēris (του αέρα), lĕgītĕ (διαβάστε).

β΄) «**φύσει μακρά**» (syllāba natūra longa), αν έχει μακρό φωνήεν ή δίφθογγο: amate (αγαπάτε), aulae (αυλές).

γ΄) «**θέσει μακρά**» (syllāba positīōne longa), αν έχει βραχύ φωνήεν που να βρίσκεται εμπρός από δύο ή τρία σύμφωνα ή εμπρός από ένα διπλό: ter-gum (νώτο), si-sto (στήνω), val-lum (χαράκωμα), a-xis (άξονας).

► **Σημείωση:** Συλλαβή που έχει βραχύ φωνήεν εμπρός από δύο σύμφωνα, από τα οποία το πρώτο είναι άφωνο και το δεύτερο υγρό, λέγεται «**κοινή ή αδιάφορος**» (syllaba anceps): αυτή η συλλαβή στους ποιητές ανάλογα με τις ανάγκες του μέτρου μπορεί να λαμβάνεται και ως μακρά: volūcres (volūcres), tenēbrae (tenēbrae).

7. Τονισμός. Σημεία για τόνους δεν έχει η λατινική γραφή: ο τονισμός των λέξεων γίνεται σύμφωνα με τους εξής κανόνες:

1) όλες οι δυσύλλαβες λέξεις τονίζονται στην παραλήγουσα (penultīma): māter (μάτερ) μητέρα, laurus (λάου-ρους) δάφνη, lĕgo (λέ-γκω) διαβάζω.

2) Οι πολυσύλλαβες λέξεις τονίζονται ανάλογα με την **ποσότητα** της παραλήγουσάς τους:

α΄) στην **παραλήγουσα**, αν αυτή είναι «φύσει ή θέσει μακρά»: Eurōpa (Εουρώπα) Ευρώπη, puĕlla (πουέλλα) κόρη, libĕrtas (λιμπέρτας) ελευθερία.

β') στην **προπαραλήγουσα** (antepenultīma), αν η παραλήγουσά της είναι βραχεία: anīma (άνιμα) ψυχή, porūlus (πόπουλους) λαός.

8. Έγκλιση τόνου.– Εγκλιτικές λέξεις στη λατινική γλώσσα είναι κυρίως τρεις, το que (τε, και), το ve (ή) και το ερωτηματικό μόριο ne (ή, αρά γε) άραγε. Αυτές οι λέξεις βρίσκονται προσαρτημένες στο τέλος της προηγούμενης λέξεως και ο **τόνος** τους:

1) αν η προηγούμενη λέξη τονίζεται στην παραλήγουσα και έχει τη λήγουσα βραχεία, **αποβάλλεται**: mensāque (μένσακβε) και το τραπέζι, meliōrave (μελιόραβε) ή τα καλύτερα.

2) αν η προηγούμενη λέξη τονίζεται στην προπαραλήγουσα ή τονίζεται στην παραλήγουσα και έχει τη λήγουσα μακρά, τότε **μεταφέρεται** στη λήγουσα της προηγούμενης λέξεως, η οποία έτσι έχει δύο τόνους: filiūsq̄ue (φι-λιούσκβε) και ο γιος, multōsq̄ue (μούλτόσκβε) και πολλούς, aliāne (άλιάβε) ή άλλα, amicosne (αμικόσνε) «άραγε τους φίλους;»

9. Σημεία στίξεως.– Από τα σημεία στίξεως στη λατινική γραφή το κόμμα (, virgūla), η τελεία (. punctum) και το επιφωνηματικό (! signum exclamationis) είναι τα ίδια με τα αντίστοιχα της ελληνικής γραφής.

Διαφορετικά σημεία στίξεως είναι τα εξής τρία:

α') το κώλο (: colon)·

β') το ημικόλο (; semicōlon ή punctum et comma), που αντιστοιχούν στη **μέση** ή **άνω στιγμή** της ελληνικής γραφής (·), και

γ') το ερωτηματικό (? signum interrogationis).

Μ Ε Ρ Ο Σ Β΄ Τ Υ Π Ο Λ Ο Γ Ι Κ Ο

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΓΕΝΙΚΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

10. Τα **μέρη του λόγου** (partes orationis) στη λατινική γλώσσα είναι εννέα:

1) **πέντε κλιτά** (declinabilia): α΄ όνομα ουσιαστικό (nomen substantivum), β΄ όνομα επίθετο (nomen adiectivum), γ΄ αντωνυμία (pronomen), δ΄ μετοχή (participium), ε΄ ρήμα (verbum) και

2) **τέσσερα άκλιτα** (indeclinabilia ή particulae = μόρια): α΄ επίρρημα (adverbium), β΄ πρόθεση (praepositio), γ΄ σύνδεσμος (coniunctio), δ΄ επιφώνημα (interiectio).

Άρθρο η λατινική γλώσσα δεν έχει. Για το λόγο αυτό, αν ένα όνομα στο λόγο θεωρείται ως γνωστό και ορισμένο ή ως άγνωστο και αόριστο γίνεται κατανοητό από την κοινή αντίληψη των διαλεγομένων ή από τη συνηθισμένη χρήση και την έννοια των συμφραζομένων: miles venit (= ο στρατιώτης έρχεται -ή- **ένας** στρατιώτης έρχεται).

11. Τα ουσιαστικά και στη Λατινική διακρίνονται σε συγκεκριμένα (concreta) και σε αφηρημένα (abstracta). Εξάλλου τα συγκεκριμένα τα διακρίνουμε σε κύρια (propria) και σε προσηγορικά (appellatīva).

12. Τα **παρεπόμενα** των ονομάτων και στη Λατινική είναι τέσσερα: το γένος (genus), ο αριθμός (numerus), η πτώση (casus) και η κλίση (declinatio).

1) **Γένη** έχει και η Λατινική τρία, αρσενικό (masculinum), θηλυκό (femininum) και ουδέτερο (neutrum): vir άντρας, femina γυναίκα, malum μήλο.

► **Σημείωση:** Επειδή δεν υπάρχει άρθρο στη λατινική γλώσσα, το γένος στα ονόματα μπορεί να το αναγνωρίζει κανείς μόνο από την κατάληξη ή από τη σημασία του, αν το όνομα φανερώνει **πρόσωπο**. Σύμφωνα με αυτά, από τα ονόματα που φανερώνουν **πρόσωπα**, όπως στην ελληνική έτσι και στη λατινική, αρσενικού γένους είναι όσα φανερώνουν αρσενικά πρόσωπα (όπως vir άντρας, miles στρατιώτης), θηλυκού είναι εκείνα που φανερώνουν θηλυκά πρόσωπα (mulier γυναίκα, virgo παρθένος). Από τα άλλα ονόματα, που φανερώνουν πράγματα, ενέργειες,

αφηρημένη έννοια κτλ. πολλά έχουν το ίδιο γένος με τα αντίστοιχα της ελληνικής (π.χ. collis αρσ., λόφος αρσ. - mensa θηλ., τράπεζα θηλ. - donum ουδ., δώρο ουδ.), πολλά όμως έχουν διαφορετικό γένος (π.χ. vinum ουδ., οίνος αρσ. - mare ουδ., η θάλασσα θηλ. - ara θηλ., ο βωμός αρσ. - silva θηλ., το δάσος ουδ.).

Τα ονόματα των μετάλλων γενικά στη λατινική είναι ουδέτερα: aurum ο χρυσός, argentum ο άργυρος, ferrum ο σίδηρος, aes ο χαλκός.

2) **Αριθμούς** η Λατινική έχει δύο (όπως και η νέα ελληνική), ενικό (singularis) και πληθυντικό (pluralis).

3) **Πτώσεις** η λατινική έχει έξι: την ονομαστική (nominativus), τη γενική (genetivus), τη δοτική (dativus), την αιτιατική (accusativus), την κλητική (vocativus) και ακόμη την **αφαιρετική** (ablativus), για την οποία θα γίνει λόγος στο Συντακτικό.

4) **Κλίσεις** η λατινική έχει πέντε.

13. Σε όλες τις κλίσεις:

1) η κλητική του ενικού και του πληθυντικού είναι όμοια με την ονομαστική του, εκτός από την κλητική ενικού των δευτερόκλιτων ονομάτων σε -us, που λήγει σε -e.

2) η αφαιρετική του πληθυντικού είναι πάντοτε όμοια με τη δοτική του.

3) τα ουδέτερα, όπως και στην ελληνική, έχουν ίδιες καταλήξεις στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική.

4) το θέμα του ονόματος το βρίσκουμε, αν αφαιρέσουμε την κατάληξη -rum ή -um από τη γενική του πληθυντικού.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΛΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

1. Πρώτη κλίση (Declinatio prima)

14. Η πρώτη κλίση, όπως και η πρώτη κλίση της αρχαίας Ελληνικής, περιέχει μόνο ονόματα αρσενικά και θηλυκά.

Αυτά τα ονόματα στην ονομαστική του ενικού έχουν κατάληξη -*ǎ* (γεν. -*ae*): χαρακτήρας του αρχικού θέματος **a** (§ 13, 4).

Π α ρ ά δ ε ι γ μ α

(mensa τραπέζι, θ. mensa-)

S i n g u l a r i s

Nominativus	mens - ǎ
Genetivus	mens - ae
Dativus	mens - ae
Accusativus	mens - ǎm
Vocativus	mens - ǎ
Ablativus	mens - ǎ

Pluralis

Nominativus	mens - ae
Genetivus	mens - ǎrum
Dativus	mens - īs
Accusativus	mens - ǎs
Vocativus	mens - ae
Ablativus	mens - īs (§ 13, 2)

Κατά τον ίδιο τρόπο κλίνονται και τα ονόματα terra γη, χώρα, insŭla νησί, statŭa ανδριάντας, pugna μάχη, κτλ., όπως και τα αρσενικά ονόματα nauta ναύτης, agricŏla γεωργός, pŏeta ποιητής, Sequŏna Σηκουάνας κτλ. (βλ. § 12, 1 σημ.).

15. Ανωμαλίες πρωτόκλιτων ονομάτων.- 1) Τα θηλυκά ονόματα *dea* (θεά) και *filia* (θυγατέρα) τη δοτική και την αφαιρετική του πληθυντικού (*deis, filiiis*) τη σχηματίζουν κανονικά σε *-abus*, όταν είναι ανάγκη να γίνει διάκριση από τις όμοιες αντίστοιχες πτώσεις των αρσενικών δευτερόκλιτων ονομάτων *deus* θεός και *filius* γιος. Έτσι λέγεται *deis et deabus* ή *dis deabusque* (τοis θεοίς και ταις θεαίς), *filiis et filiabus* ή *filiis filiabusque* (τοis υιοίς και ταις θυγατράσιν).

2) Το όνομα *familia* (οικογένεια) στη γενική του ενικού έχει κατάληξη κανονικά *-ae*, αλλά και *-as* (αρχαϊκή κατάληξη όμοια με την ελληνική γλώσσα) στις φράσεις *pater familias* (οικοδεσπότης), *mater familias* (οικοδέσποινα), κ.ά.

Άλλη αρχαϊκή κατάληξη με την οποία σχηματίζουν τη γενική ενικού πρωτόκλιτα ονόματα (κυρίως στους παλαιότερους ποιητές), είναι *-āi* (κατά τη β' κλίση): *aulāi* (= *aulae* της αυλής), *terrāi* (= *terrae*, της γης).

Η κατάληξη της γενικής πληθυντικού *-arum* σε μερικά ονόματα συγκόπεται σε *-um*: *drachmum* = *drachmarum*. (Το ίδιο και σε δευτερόκλιτα *talentum* = *talentorum*, *Argivum* = *Argivorum*).

16. Ελληνικά πρωτόκλιτα ονόματα, ιδίως κύρια, που τα πήρε και η λατινική γλώσσα, σχηματίζουν συνήθως κατά την κλίση τους στη λατινική μερικές πτώσεις του ενικού αριθμού όπως και στην αρχαία ελληνική: (Αινείας) *nomin. Aeneas, accus. Aeneas*; (Αγχίσης) *nomin. Anchises, acc. Anchisen, voc. Anchise*; (Πηνελόπη) *nom. (Penelōpa και) Penelope, gen. Penelopae και Penelopes, acc. Penelopen, voc. Penelope*.

Πολλά σε *-ης* (όπως Αλκιβιάδης, Αριστείδης κ.τ.ό.) σχηματίζονται στη λατινική ως τριτόκλιτα: *Alcibiādes, gen. Alcibiādīs* κτλ. κλητική *Alcibiādē* κατά την πρώτη κλίση της αρχαίας ελληνικής.

2. Δεύτερη κλίση (Declinatio secunda)

17. Η δεύτερη κλίση περιέχει ονόματα και από τα τρία γένη: αρσενικά και θηλυκά που λήγουν σε *-us* ή σε *-er* (γεν. *i*) και ουδέτερα που λήγουν σε *-um* (γεν. *-i*). Χαρακτήρας του θέματος **ο** (§ 13, 4).

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

(*dominus* κύριος, θ. *domino-*, *puer* παιδί, θ. *puero-*,
ager αγρός, θ. *agro-*, *donum* δώρο, θ. *dono-*)

Singularis

Nom.	domin - ūs	puer	ager	dōn - ūm
Gen.	domin - ī	puēr - i	agr - i	don - ī
Dat.	domin - ō	puer - o	agr - o	don - ō
Acc.	domin - ūm	puer - um	agr - um	don - ūm
Voc.	domin - ē	puer	ager	don - ūm
Abl.	domin - ō	puer - o	agr - o	don - ō

Pluralis

Nom.	domin - ī	puer - i	agr - i	don - ā
Gen.	domin - ōrūm	puer - orum	agr - orum	don - ōrūm
Dat.	domin - īs	puer - is	agr - is	don - īs
Acc.	domin - ōs	puer - os	agr - os	don - ā
Voc.	domin - ī	puer - i	agr - i	don - ā
Abl.	domin - īs	puer - is	agr - is	don - is

Όπως το **dominus** κλίνονται και τα pōrūlus λαός, numērus αριθμός, nuntius άγγελος, κ.ά. Επίσης τα **θηλυκά** δευτερόκλιτα σε -us· τέτοια είναι τα ονόματα των **δέντρων**, όπως malus μηλιά, ficus συκιά, pirus αγλαδιά, pōrūlus λεύκα κτλ., ακόμη τα ονόματα alvus κοιλιά, humus γη, vannus λικμός σιταριού, και τα θηλυκά που η λατινική τα πήρε από την ελληνική, π.χ. methōdus μέθοδος, Aegyptus Αίγυπτος, κ.ά.τ.

Όπως το **puer** κλίνονται το gener γαμπρός, socer πεθερός, vesper εσπέρα, libēgi τα τέκνα (μόνο στον πληθυντικό) και το μοναδικό όνομα σε -ir vir άντρας.

Όπως το **ager** κλίνονται τα liber βιβλίο, caper τράγος, culter μαχαίρι, faber σιδηρουργός, κ.ά.τ.

Όπως το **donum** κλίνονται τα bellum πόλεμος, proelium μάχη, scutum ασπίδα, pericūlum κίνδυνος, oppīdum πόλη, templum ναός κ.ά.τ· ακόμη τρία ουδέτερα που λήγουν σε -us, το vulgus ή volgus όγλος, (που σπανιότατα έχει αιτιατική αρσενικού γένους volgum), το vīrus δηλητήριο και το pelāgus πέλαγος. Από αυτά τα volgus και vīrus απαντούν μόνο στον ενικό αριθμό, ενώ του pelāgus ο πληθυντικός είναι pelagē (πβ. πελάγη). (Βλ. και § 13, 3).

18. Είναι αρκετά τα αρσενικά της δευτέρης κλίσεως που λήγουν σε -er, όπως puer, ager, κτλ. Αρχικά και τα ονόματα αυτά είχαν την κατάληξη -us (puer-us, όπως numer-us, agr-us κτλ.), αλλά την κατάληξη αυτή την απέβαλαν, όπως και την κατάληξη της κλητικής του ενικού -e.

Από τα ονόματα αυτά όσα μπροστά από το ι του θέματος έχουν σύμφωνο (π.χ. agr-, libr-, κτλ.), ύστερα από την αποβολή των καταλήξεων -us και -e ανέπτυξαν μπροστά από το ι ένα e βραχύ. (Έτσι προήλθε από το agr- το ager, από το libr- το liber, κτλ.). Στις άλλες πτώσεις τα ονόματα που λήγουν σε -er κλίνονται όπως ακριβώς και όσα λήγουν σε -us.

► **Σημείωση:** Όμοια μεταβολή παθαίνουν κανονικά στην ονομαστική και κλητική του ενικού όταν χρησιμοποιούνται και στη λατινική γλώσσα, τα υπερδυσύλλαβα ελληνικά δευτερόκλιτα κύρια ονόματα που τελειώνουν σε -ρος, π.χ. Alexander Αλέξανδρος (αντί Alexandr-us), Antipäter Αντίπατρος (αντί Antipatr-us). Αλλά Codrus Κόδρος. Μερικά απ' αυτά διαφορούνται π.χ. Cassandrus και Cassander Κάσσανδρος, Euandrus και Euander Εύανδρος.

19. Ανωμαλίες μερικών δευτερόκλιτων ονομάτων.

1) Το όνομα deus θεός: α') δεν έχει εύχρηστη την κλητική του ενικού (dee): αντί γι' αυτή οι ποιητές χρησιμοποιούν την κλητική του ονόματος divus (= θεός) dive, ενώ οι μεταγενέστεροι Λατίνοι την ενική ονομαστική deus (= ω θεέ): β') σ' όλες τις πτώσεις του πληθυντικού εκτός από την αιτιατική, έχει διπλούς και τριπλούς τύπους και σχηματίζεται ως εξής: dei (dii) di, deorum (deum), deis (diis) -dis, deos, dei (dii) di, deis (diis) dis.

2) Τα υπερδυσύλλαβα ονόματα σε -ius και -ium στη γενική του ενικού πολλές φορές συναιρούν το τελικό ii σε i και τονίζονται, ύστερα από τη συναίρεση, στην παραλήγουσα, έστω και αν αυτή είναι βραχεία (αντίθετα προς τον κανόνα, § 7, 2 β'): Vergilius Βεργίλιος, gen. Vergilii και Vergili, officium υπηρεσία, καθήκον gen. officii και officii κτλ.

3) Τα κύρια ονόματα σε -ius, γνήσια Λατινικά, όπως Vergilius, Marius, Tullius κ.τ.τ. και το προσηγορικό filius (γιος), σχηματίζουν την κλητική του ενικού σε i αντί ie (με συναίρεση του ie σε i): Tulli = Τύλλιε, mi fili = παιδί μου.

3. Τρίτη κλίση (Declinatio tertia)

20. Η τρίτη κλίση περιέχει ονόματα και από τα τρία γένη όπως και η δεύτερη κλίση. Τα ονόματα αυτά:

1) στην **ονομαστική του ενικού** τελειώνουν σε ένα από τα φωνήεντα (a), e, o ή σε ένα από τα ληκτικά σύμφωνα (ή ληκτικά συμφωνικά συμπλέγματα, § 4, 2 σημ.).

2) στη **γενική του ενικού** έχουν όλα κατάληξη -is: urb-s πόλη, gen. urb-is, mare (ουδ.) θάλασσα, gen. mar-is.

21. Τα τριτόκλιτα ονόματα

1) ανάλογα με το χαρακτήρα του θέματός τους (§ 13, 4), (όπως και της αρχαίας ελληνικής τα τριτόκλιτα), είναι:

α') **φωνηεντόληκτα**: αυτά έχουν χαρακτήρα i, εκτός από τα ονόματα grus (γερανός) και sus (αγριόχοιρος), τα οποία έχουν χαρακτήρα u (gen. gru-is, su-is)·

β') **συμφωνόληκτα** με χαρακτήρα άφωνο (b, p -c, g-d-t), υγρά ή έρρινο (l, r, m, n) ή συριστικό (s ή v): trabs (δοκάρι) (gen. tra-bis), bos (βόδι) (gen. bon-is), nix (χιόνι) (gen. niv-is) κτλ. (Βλ. § 4, 2 σημ.)·

2) τα φωνηεντόληκτα (εκτός από τα grus και sus) είναι όλα **ισοσύλλαβα**: civis πολίτης (gen. civis), sedes έδρα (gen. sedis). Τα συμφωνόληκτα είναι όλα **περιττόςυλλαβα**: rex βασιλιάς (gen. regis), lapis λίθος (gen. lapīd-is).

► **Σημείωση**: Κυρίως και τα φωνηεντόληκτα τριτόκλιτα αρχικά ήταν περιττόςυλλαβα, αλλά παρουσιάζονται ως ισοσύλλαβα, επειδή ο χαρακτήρας i του θέματός τους συγχωνεύτηκε με το i και e των καταλήξεων που ακολουθεί.

22. Από τα τριτόκλιτα ονόματα

1) τα **αρσενικά** και τα **θηλυκά** έχουν σε όλες τις πτώσεις τις ίδιες καταλήξεις· από αυτά άλλα είναι καταληκτικά, δηλ. έχουν στην ενική ονομαστική την κατάληξη s, άλλα είναι **ακατάληκτα** χωρίς καμιά κατάληξη στην ενική ονομαστική: dux ηγεμόνας (από το duc-s), gen. duc-is, puppi-s πρύμνη gen. puppis, consul ύπατος, gen. consūl-is, orātor ρήτορας, gen. oratōris, κτλ.

2) τα **ουδέτερα** έχουν τις ίδιες καταλήξεις με τα αρσενικά και θηλυκά μόνο στη γενική, τη δοτική και την αφαιρετική (ενικού και πληθυντικού), και είναι όλα **ακατάληκτα**, δηλ. δεν έχουν καμιά κατάληξη στην

ονομαστική του ενικού: animal ζώο, gen. animāl-is, mare θάλασσα, gen. mar-is, κτλ. (Βλ. § 13, 3).

23. Από τα τριτόκλιτα ονόματα

1) άλλα είναι **μονόθεμα**, σχηματίζουν δηλ. όλες τις πτώσεις από ένα θέμα: dux (από το duc-s), gen. duc-is κτλ., lapis (από το lapid-s), gen. lapid-is κτλ., orator ρήτορας, gen. orator-is κτλ.

2) άλλα είναι **διπλόθεμα**, σχηματίζονται δηλ. από δύο θέματα, ένα στην ονομαστική και κλητική και άλλο για τις άλλες πτώσεις: miles (στρατιώτης) (από το milet-s), gen. milit-is κτλ., homo άνθρωπος, gen. homin-is κτλ., corpus, σώμα, gen. corpor-is κτλ.

► **Σημείωση:** Από όσα λήγουν στην ενική ονομαστική σε -s και στη γενική σε -ris, πολλά φαινομενικά είναι διπλόθεμα, κυρίως αυτά είναι σιγμόληκτα μονόθεμα. Σ' αυτά ο χαρακτήρας s ανάμεσα σε δύο φωνήεντα τράπηκε σε r, π.χ. mus ποντικός, gen. mur-is, corpus σώμα gen. corporis (και αρχικά corporis-is) (αρχικά ήταν mus-is πρβλ. μῦς-μυός από το μυσός), κ.ά.

24. Παραδείγματα τρίτης κλίσεως

Α΄ Αρσενικά και θηλυκά

1. Συμφωνόληκτα ή περιττοσύλλαβα

(καταληκτικά ή ακατάληκτα, μονόθεμα ή διπλόθεμα §§ 21-23)

(dux ηγεμόνας, θ. duc-, pastor βοσκός, θ. pastor-, homo άνθρωπος, θ. homo και homin-, urbs πόλη, θ. urb-)

Singularis

Nom.	dux (duc+s)	pastor	homo	urbs
Gen.	duc - īs	pastōr - is	homīn - is	urb - is
Dat.	duc - ī	pastōr - i	homīn - i	urb - i
Acc.	duc - ēm	pastōr - em	homīn - em	urb - em
Voc.*	dux	pastor	homo	urbs
Abl.	duc - ē	pastōr - e	homīn - e	urb - e

*Βλ. § 13, 1-2.

P l u r a l i s

Nom.	duc - ēs	pastōr - es	homīn - es	urb - es
Gen.	duc - um	pastōr - um	homīn - um	urb - ūm
Dat.	duc - ibus	pastor - ūbus	homin - ūbus	urb - ūbus
Acc.	duc - ēs	pastōr - es	homīn - es	urb - es
Voc.*	duc - ēs	pastōr - es	homīn - es	urb - es
Abl.*	duc - ibus	pastor - ūbus	homin - ūbus	urb - ūbus

Όμοια κλίνονται τα: lux (luc-is, θηλ.) φως, rex (reg-is) βασιλιάς, lex (leg-is, θηλ.) νόμος, iudex (judic-is) δικαστής, lapis (lapid-is) πέτρα, pes (ped-is) πόδι, civitas (civitat-is) πολιτεία, virtus (virtut-is) αρετή, miles (milit-is) στρατιώτης, princeps (princip-is) άρχοντας, πρώτος, orator (orator-is) ρήτορας, uxor (uxor-is) η σύζυγος, arbor (arbōr-is, θηλ.) δέντρο, mos (mor-is αρσεν.) ήθος, flos (flor-is αρσεν.) άνθος, tellus (tellur-is) γη, lepus (lepōr-is) λαγός, mulier (mulier-is) γυναίκα, pulvis (pulver-is) σκόνη, sermo (sermōn-is) λόγος, praedo (praedōn-is) ληστής, virgo (virgin-is) παρθένος, ordo (ordin-is αρσεν.) τάξη, flamen (flamin-is) ιερέας, tibicen (tubicin-is) αυλητής - (κατά το urbs), stirps (stirp-is) ρίζα, arx (arc-is) ακρόπολη, gens (gent-is, θηλ.) έθνος, mors (mort-is, θηλ.) θάνατος, pons (pont-is αρσ.) γέφυρα κ.ά. (ανάμεσα σ' αυτά και το nix, niv-is, χιόνι, plur. gen. nivium· αρχικό θέμα ningū- [πρβλ. ningū-it χιονίζει]).

► **Σημείωση:** Μερικά ακατάληκτα συμφωνόληκτα σε -er στις άλλες πτώσεις, εκτός από την ονομαστική και κλητική του ενικού, συγκόπουν το e που βρίσκεται εμπρός από το χαρακτήρα r. Τέτοια είναι: α') τα συγγενικά ονόματα pater (patr-is) πατέρα, mater (matr-is) μητέρα και frater (fratr-is) αδελφός, β') τα ονόματα imber (imbr-is) βροχή, uter (utr-is) ασκί, venter (ventr-is αρσεν.) κοιλιά και τα ονόματα των τεσσάρων μηνών September (Septembr-is), October, November και December (πρβλ. τα αρχαία ελληνικά συγκοπτόμενα τριτόκλιτα π.χ. πατήρ, πατρ-ός, πατέρ-α).

2. Φωνηεντόληκτα ή ισοσύλλαβα

(Μονόθεμα ή διπλόθεμα, §§ 21-23)

(civis πολίτης, θ. civi-, nubes νεφέλη, θ. nube- και nubi-)

---

*Βλ. § 13, 1-2.

	Singularis		Pluralis	
Nom.	civīs	nūbēs	civēs	nūbēs
Gen.	civīs	nubīs	civī - ūm	nubī - ūm
Dat.	civī	nubī	civ - ībus	nubībus
Acc.	civēm	nubēm	civēs (ή civ - is)	nubēs (ή nub - is)
Voc.	civīs	nubēs	civēs	nubēs
Abl.	civē	nubē	civībus	nubībus

Όμοια κλίνονται:

α') όπως το **civīs** τα: avis (θηλ.) πτηνό, navis πλοίο, collis λόφος, fascis (αρσεν.) δέσμη, hostis εχθρός, orbis κύκλος, mensis μήνας, unguis νύχι, piscis ψάρι, vallis κοιλάδα κ.ά.

β') όπως το **nubes** τα: aedes (aed-is, θηλ.) ναός, sēdes (sed-is) έδρα (βλ. § 26, 4, Α' σημ.), fames (fam-is) πείνα, rupes (rup-is, θηλ.) βράχος (απόκρημνος) κ.ά. (βλ. και § 16).

Β' Ουδέτερα, συμφωνόληκτα ή φωνηεντόληκτα

(Μονόθεμα ή διπλόθεμα, §§ 21-23)

(aequor πέλαγος, θ. aequor-, nomen όνομα θ. nomen- και nomin-, opus, θ. opus- και oper-, mare θάλασσα, θ. mare- και mari-)

	Singularis			
Nom.	aequor	nomen	opus	māřē
Gen.	aequōr - ĩs	nomĭn - is	opĕr - is	mar - ĩs
Dat.	aequōr - ĩ	nomĭn - i	opĕr - i	mar - ĩ
Acc.	aequor	nomen	opus	mare
Voc.	aequor	nomen	opus	mare
Abl.	aequōr - ĕ	nomĭne	opĕre	mar - ĩ
	Pluralis			
Nom.	aequōr - ā	nomĭn - a	opĕr - a	mar - ĩā
Gen.	aequōr - um	nomĭn - um	opĕr - um	mar - ĩūm
Dat.	aequor - ĩbus	nomin - ĩbus	oper - ĩbus	mar - ĩbus
Acc.	aequōr - ā	nomĭn - a	opĕr - a	mar - ĩā
Voc.	aequōr - ā	nomĭn - a	opĕr - a	mar - ĩā
Abl.	aequor - ĩbus	nomin - ĩbus	oper - ĩbus	mar - ĩbus